

**Izvještaj Neformalne koalicije nevladinih
organizacija za izvještavanje o ljudskim pravima
u Bosni i Hercegovini**

Septembar 2009

I UVOD

Ovaj izvještaj je sačinjen od strane Neformalne koalicije nevladinih organizacija za izvještavanje o ljudskim pravima u Bosni i Hercegovini, koju čine preko 30 organizacija koje se bave promocijom i zaštitom ljudskih prava. Koalicija je formirana u martu 2009. godine od strane sljedećih organizacija: Kuća ljudskih prava Sarajevo, Helsinški komitet za ljudska prava u Bosni i Hercegovini, Centar „Žena i društvo“, Omladinska grupa Helsinškog komiteta za ljudska prava u BiH, Kancelarija Regionalnog koordinatora omladinskih grupa na području Zapadnog Balkana, Udruženje „Renesansa“, Fondacija CURE, Srpsko građansko vijeće Kantona Sarajevo, Centar informativno pravne pomoći – CIPP, ICVA, Prava za sve, Udruženje Q, Transparency International (FBiH i RS), Udruženje žena Romkinja „Bolja budućnost“, European Law Students' Association - ELSA, Centar za ljudska prava Sarajevo, Omladinski klub "Dijamant", Udruženje decertificiranih policajaca Federacije BiH i RS-a (UDCP FBiH i UDCP RS), Bona Fides, Zemlja djece, Liga za zaštitu privatne svojine i ljudskih prava, Udruženje za građanska prava – UGP, Zdravo da ste, Fondacija „Istina, pravda, pomirenje“, NVO Altruista ”Svjetlo”, Crveni polumjesec BiH, Udruženje ”Prijatelji porodice” i Centar za omladinski razvoj PRONI.

II REZIME

1. Bosna i Hercegovina je ratifikovala najveći broj UN konvencija koje se tiču ljudskih prava. Još nije ratifikovana Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom. No, Konvencije na čiju se primjenu država obavezala, ne primjenjuju se direktno. Tako je zabilježen samo jedan slučaj direktne primjene Konvencije o pravima djeteta.
2. Odsustvo pravne države i vladavine prava, što stvara prostor kršenjima ljudskih prava, ilustruje i podatak da se čak 20 % odluka Ustavnog suda BiH ne poštuje i ne implementira!
3. Upotreba jezika mržnje i zapaljivog govora, široko su rasprostranjeni. No, ove se pojave ne sankcionišu, što inspiratore grubih kršenja ljudskih prava oslobađa odgovornosti, dok pred sudovima eventualno odgovaraju direktni izvršioци kaznenih djela.
4. S obzirom na ulogu koju međunarodna zajednica ima u Bosni i Hercegovini od potpisivanja Dejtonskog mirovnog ugovora do danas, i ona je jedan od kršilaca ljudskih prava, kao što je to slučaj sa 598 decertificiranih policajaca.

III STANJE LJUDSKIH PRAVA I PRAVNI OKVIRI

Diskriminacija

5. Ustav Bosne i Hercegovine sadrži neke kontraverze, a među njima i one koje se odnose na diskriminaciju. U članu 2, Ustav garantuje uživanje ljudskih prava svim licima, bez diskriminacije na bilo kojim osnovama. No, članovi 4 i 5, Ustava sadrže diskriminatorne odredbe. Naime, u članu 4 se određuje da će dva vijeća Parlamentarne skupštine BiH „izabrati među svojim članovima jednog Srbina, jednog Bošnjaka i jednog Hrvata, koji će imati funkcije predsjednika i podpredsjednika...“, čime je uskraćena mogućnost da bilo koju rukovodeću funkciju u oba doma parlamenta zauzme neko ko nije iz reda jednog od tri navedena naroda, što predstavlja diskriminaciju. Na jednak način je u članu 5 određen sastav Predsjedništva BiH koje

će se sastojati „...od tri člana: jednog Bošnjaka, jednog Hrvata, od kojih će obojica biti direktno birani sa teritorije Federacije, i jednog Srbina koji će biti direktno biran sa teritorije Republike Srpske“. Ovim članom su diskriminirana ne samo ona lica koja ne pripadaju srpskom, hrvatskom i bošnjačkom narodu, već i oni Hrvati i Bošnjaci koji ne žive u Federaciji BiH, kao i Srbi koji žive van Republike Srpske.

6. Iako su nadležne instance, Evropska komisija za demokratiju kroz pravo, poznatija kao Venecijanska komisija, Komitet za ljudska prava UN, među ostalim, ocjenile ove odredbe Ustava BiH kao suprotne međunarodnim standardima za ljudska prava, još uvijek se nije pristupilo njihovoj izmjeni i harmonizaciji sa navedenom konvencijom.

7. I u nekim zakonima su ugrađene diskriminatorne odredbe. To je slučaj sa Zakonom o pravima boraca i članova njihovih porodica Federacije BiH. Ustavni sud Federacije BiH je još 2005. godine proglasio ovaj Zakon neustavnim upravo zbog ovih diskriminatornih odredaba koje pogađaju pripadnike vojske Autonomne pokrajine Zapadna Bosna i članove njihovih porodica. No, premijer Vlade Federacije BiH, koji je dužan da provede odluku Ustavnog suda, uporno odbija da to učini.

8. Prethodnih godina su usvojeni Zakon o jednakopravnosti polova i Zakon o pravima pripadnika nacionalnih manjina, koji su usklađeni sa međunarodnim normama i sadrže antidiskriminacione odredbe. No, ovi zakoni se ne primjenjuju na adekvatan način. Nedavno je usvojen i Zakon o zabrani diskriminacije, što je ohrabrujuće.

9. Diskriminacija je jedan od najozbiljnijih generatora kršenja ljudskih prava u BiH. Pojedinci su diskriminirani zbog svoje nacionalne, političke i polne pripadnosti. Uz to, žrtve diskriminacije su i pripadnici takozvanih „ranjivih“ grupa. Pored žena, seksualnih manjina, na meti su i lica sa onesposobljenjem, nacionalne manjine, porodice nestalih, žrtve rata, lica u trećoj životnoj dobi, djeca, povratnici. Veoma je rasprostranjena višestruka diskriminacija kojom su pripadnici ranjivih grupa diskriminirani po nekoliko osnova. Diskriminacija se ispoljava u nekim vitalnim oblastima kao što je zapošljavanje, obrazovanje, zdravstvena i socijalna zaštita, prava iz penzionog osiguranja. Posljedica ovog stanja je, primjera radi, činjenica da samo 0,8 % radno aktivnih povratnika iz reda etničke grupe koja u toj sredini nije dominantna, ima zaposlenje. Dalje, samo 1,5 % radno aktivnih Roma ima posao u odnosu na 50 % koliko ih je imalo zaposlenje prije rata.¹

10. Bilježi se sve učestalija pojava osjećaja diskriminacije kod zapošljavanja u državnu službu BiH, kako zbog nedovoljno definisanih propisa, nedostatka nezavisnosti i profesionalizma u radu Komisije za izbor kandidata, a samim tim i neadekvatne uloge Agencije za državnu službu BiH u cjelokupnom procesu.

11. Diskriminaciju bilježimo i kada su u pitanju nosioci stanarskog prava² u stanovima koji su od 1945.godine oduzeti i dodjeljeni građanima koji su stekli stanarsko pravo nad njima po Zakonu o stambenim poslovima iz 1974.godine. U Republici Srpskoj i Brčkom distriktu, ti stanari su stekli pravo na otkup stanova u kojima žive dok to pravo nemaju stanari u Federaciji BiH. Inače je rasprostranjena diskriminacija po mjestu stanovanja i ona se odnosi na korištenje prava iz oblasti socijalne zaštite, zdravstvene zaštite, obrazovanja, prava djeteta, prava starijih i iznemoglih lica.

¹ Izvještaj o stanju ljudskih prava u BiH za 2008.godinu-Helsinški komitet za ljudska prava u BiH-
www.bh-hchr.org

² Stanari imaju određena prava nad stanovima u kojima žive, no nemaju imovinsko pravo nad njima.

Nacionalne manjine

12. U Bosni Hercegovini je 2003. godine stupio na snagu Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina. Ovaj Zakon se temelji na Okvirnoj konvenciji o zaštiti nacionalnih manjina koju je Bosna i Hercegovina ratifikovala. BiH još uvijek nije ratifikovala Evropsku povelju o regionalnim i jezicima manjina.

13. Iako je Zakon o zaštiti pripadnika nacionalnih manjina usvojen prije više od dvije godine, on se ne primjenjuje, kako zbog toga što nisu doneseni potrebni podzakonski akti, tako i zbog nedostatka političke volje. Inače, Zakon je pobrojao 17 nacionalnih manjina koje žive u BiH s tim da nema pouzdanih podataka o njihovom broju s obzirom na to da je posljednji popis stanovništva održan 1991. godine, a u međuvremenu je, zbog rata i etničkog čišćenja, došlo do značajnih demografskih promjena.

14. Najbrojnija je romska manjina, ali procjene o broju Roma variraju tako da se pretpostavlja da trenutno u BiH živi između 80 000 i 85 000 Roma, s tim što aktivisti romskih udruženja tvrde da ih je između 80 000 i 120 000.

15. Položaj pripadnika nacionalnih manjina je nepovoljan i oni su u velikom broju slučajeva žrtve etničke diskriminacije. Svakako, položaj Roma je najteži kada je riječ o pripadnicima nacionalnih manjina. Njihov položaj je posebno težak kada je pitanju zapošljavanje, ekonomski položaj i stanovanje. Svega 1,5 % radno sposobnih Roma ima zaposlenje u odnosu na oko 50% koliko ih je radilo prije rata. Jedini Rom koji je radio u državnoj službi, Redžo Seferović, dobio je otkaz. Na području Zeničko – dobojskog kantonona, u Federaciji BiH, zaposleno je svega šest Roma. U Visokom radi jedan Rom dok u Sarajevskom i Tuzlanskom kantonu rade po dva policajca romske nacionalnosti. U Hemijskom kombinatu u Tuzli, rade dva inženjera romske nacionalnosti. Postoje opštine u kojima ne radi ni jedan Rom.

16. Značajan broj Roma još uvijek nije ostvario pravo na povratak u kuće i stanove u kojima su živjeli prije rata. Inače, uslovi u kojima žive Romi su izuzetno loši i ne zadovoljavaju minimalne standarde. Najčešće oni žive u vlažnim kućama, bez sanitarija, tekuće vode i struje. Procjenjuje se da oko 10000 romskih porodica nema odgovarajući smještaj.

17. Velika većina pripadnika nacionalnih manjina nema pravo na besplatnu zdravstvenu zaštitu, jer to pravo pripada zaposlenim osobama, članovima njihovih porodica i penzionerima.

18. Kada je riječ o obrazovanju, samo 15% romske djece završava obavezno osmogodišnje obrazovanje, s tim što djevojčice u prosjeku prekidaju školovanje u petom razredu osnovne škole. Nepismenost je jako izražena kod Roma.

19. Jezici manjina se ne koriste u komunikaciji sa vlastima, uključujući sudove. Ne postoje primjeri učenja manjinskih jezika u školama. Ne postoje printani mediji na romskom jeziku, a samo dvije radio stanice povremeno emituju program na ovom jeziku.

20. Pozitivnim se može smatrati osnivanje Vijeća Roma kao konsultativnog tijela.

21. Prema podacima dobijenim od jevrejskih opština, u BiH živi oko 1 000 Jevreja. Evropska komisija protiv rasizma i netolerancije (ECRI) izražava zabrinutost zbog činjenice da se u knjižarama u BiH mogu kupiti antisemitske knjige, uključujući Mein Kampf i Cionske protokole što se tumači kao prijetnja jevrejskoj zajednici. U islamskom omladinskom časopisu SAFF objavljen je antisemitski tekst u kome se uvrijedljivo govori o jevrejskim žrtvama holokausta i stradanju šest miliona Jevreja u koncentracionim logorima tokom Drugog svjetskog rata, autora Fatmira Alispahića.

22. Ljudska prava u Bosni i Hercegovini su u uskoj korelaciji sa nacionalnim pripadništvom, te se ne može govoriti o zaštićenosti prava pripadnika nacionalnih manjina.

23. Bosna i Hercegovina je potpisala Deklaraciju o pristupanju "Dekadi Romskog uključenja 2005. - 2015. godina" tek 4. septembra 2008. godine. Potpisivanjem ove deklaracije, BiH je iskazala političku volju da značajno smanji diskriminaciju prema Romima i utječe na poboljšanje njihovog socioekonomskog statusa. U tom kontekstu, sačinjeni su i Akcioni planovi za rješavanje problema Roma u oblastima zapošljavanja, stambenog zbrinjavanja, zdravstvene zaštite i obrazovanja, ali se još ne primjenjuju u praksi.

Zaštitnici ljudskih prava

24. Bosna i Hercegovina bilježi eskalaciju napada na zaštitnike ljudskih prava tako da se njihov položaj može ocjeniti kao zabrinjavajući. Ova ocjena se temelji na nizu slučajeva nasilja i prijetnji smrću, pokušajima zastrašivanja i ućutkivanja i drugim nasrtajima kojima su izloženi pojedinci i grupe koji se zalažu za zaštitu ljudskih prava i njihovo unapređenje. Na meti napada su se našli zaštitnici prava pripadnika seksualnih manjina³ kao i aktivistkinje i aktivisti koji se angažuju protiv trgovine ljudima. Žrtve napada su i nevladine organizacije i njihovi aktivisti koji se bave istraživanjem korupcije i kriminala,⁴ kao i novinari koji se bave istraživačkim žurnalizmom koji se dotiče nezakonitosti svake vrste. Napadi na novinare i pokušaj da se ućutka istraživačko novinarstvo ozbiljno prijeti slobodi izražavanja dovodeći u pitanje dostignuti nivo razvijenosti demokratije. Treba takođe istaći da su nerijetko na meti i članovi porodica zaštitnika ljudskih prava što ukazuje na to da se želi stvoriti atmosfera straha i onemogućiti svako kritičko razmišljanje i djelovanje.

25. Prethodnih godina, zabilježeni su i pokušaji ubistva nekih od aktivista. Znakovito je to da ni jedan od tih slučajeva nije rasvijetljen i niko od počinitelaca nasilja nije procesuiran.

26. Udari na zaštitnike ljudskih prava najčešće dolaze od političara, ali sve češće i od visoko pozicioniranih vjerskih službenika.

27. Vlast gotovo da ništa ne čine na zaštiti boraca za ljudska prava. Izostaje reagovanje nadležnih sudova i policije na sankcionisanju napada na zaštitnike ljudskih prava, kao što se ništa ne čini kako bi se obezbjedilo sigurno okruženje za aktivizam na zaštiti i promociji ljudskih prava i sloboda.

28. Bilježimo i grube napade na sindikalne aktiviste kao i slučajeve otpuštanja s posla nekih od njih.⁵

29. Deklaracija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija o pravima i obavezama pojedinaca, grupa i društvenih organa u odnosu na unapređenje i zaštitu univerzalno priznatih ljudskih prava i sloboda nema odgovarajući tretman od strane nosilaca vlasti što takođe doprinosi neadekvatnom tretmanu zaštitnika ljudskih prava.

³ Krajem septembra 2008.godine,zapriječeno je smrću odsjecanjem glave,jednoj od organizatorki Prvog Queer Festivala u Sarajevu Svetlani Đurković.Pored toga,osam učesnika ovog Festivala je bilo na meti fizičkog nasrtaja.

⁴ Premijer Republike Srpske Milorad Dodik uputio je otvorene prijetnje zvaničnicim predstavnicima Transparency International-a a slične prijenje su uputili i neki drugi zvaničnici SNSD-a,vladajuće partije u Republici Srpskoj.

⁵ Mirza Huskić,sindikalni aktivista na Federalnoj Televiziji,dobio je otkaz „zbog davanja izjava drugim medijima“.

Tortura, nehumano i ponižavajuće ponašanje

30. Najčešće pojave torture odnosno „pretjerane upotrebe sile“, se vezuju za kazneno popravne ustanove. U nizu slučajeva, zatvorenici se žale na loše postupanje zatvorskog osoblja. Prvi problem predstavlja nepostojanje jedinstvene definicije torture u važećim entitetskim zakonima što ukazuje na potrebu njihove harmonizacije. Evidentna je potreba za odgovarajućom edukacijom zaposlenih u kazneno popravnim ustanovama i njihovo upoznavanje sa propisima koji zabranjuju torturu. Često su i osobe lišene slobode nedovoljno informisane o svojim pravima, kao i o pravu na žalbu. Nije obezbjeđeno nezavisno djelovanje unutrašnje kontrole, nezavisno djelovanje ljekara i inspekcija tako da ovi slučajevi rijetko bivaju rasvijetljeni do kraja. Ovdje se takođe osjeća odsustvo redovnog monitoringa stanja u karceralnim ustanovama od strane institucija za ljudska prava i nevladinih organizacija, što bi moglo poboljšati stanje. Na kraju, stanje u karceralnim ustanovama i položaj lica lišenih slobode ilustruje i činjenica da su se dvije presude Suda za ljudska prava u Strazburu odnosila na kršenja prava tih lica, a kažnjena je Bosna i Hercegovina.

31. Poseban problem predstavljaju osuđena lica kojima je određeno obavezno psihijatrijsko liječenje. Iako i međunarodni propisi i domaći zakoni predviđaju da će ta lica biti smještena u posebnu zdravstvenu ustanovu koja je osnovana samo za tu svrhu, ova lica i dalje borave u neodgovarajućim institucijama tipa KPZ Zenica ili u Psihijatrijskoj bolnici u Sokocu, koje ne odgovaraju postojećim međunarodnim kriterijima i standardima.

32. Stanje u karceralnim ustanovama ilustruje i činjenica da je Sud za ljudska prava u Strazburu donio nekoliko presuda koje su se odnosile na kršenja prava zatvorenika, uključujući i osuđena lica kojima je potrebno psihijatrijsko liječenje, pri čemu je kažnjena država BiH.

Seksualne manjine

33. Sve do 1998., homoseksualnost je bila tretirana kao krivično djelo. Promjenama zakona, homoseksualnost je depenalizirana. Zakonom o jednakopravnosti polova iz 2003. godine, zabranjena je diskriminacija na osnovu pola, roda i seksualne orijentacije. No, ponovo su aktuelizirana nastojanja da se ova zakonska odredba ukine. Porodični zakoni u Republici Srpskoj i u Federaciji BiH definišu brak kao zajednicu muškarca i žene unatoč odredbama UN konvencije o zabrani svakog oblika diskriminacije i unatoč važećeg Zakona o jednakopravnosti polova. I tek usvojeni Zakon o zabrani diskriminacije se poziva na postojeće porodične zakone kada je u pitanju definicija braka. Ne postoje zakoni koji bi se odnosili na identitet i prava transrodnih i transseksualnih osoba. Konačno, nema zakona koji bi regulisao interseks djecu i odluke koje bi se ticale njihovog spola i seksualnog ili rodnog identiteta.

34. Ne postoji mogućnost sklapanja istospolnih brakova niti usvajana djece od strane istospolnih parova.

35. I pored očigledne diskriminacije kojoj su izloženi pripadnici seksualnih manjina, niti jedna sudska odluka nije donijeta, kojom bi se prepoznala i sankcionisala takva diskriminacija.

36. U toku priprema Sarajevo Queer Festivala septembra 2008. godine, ispoljen je jezik mržnje prema homoseksualcima. Homoseksualnost je žigosana kao bolest, zapadno smeće, devijacija. Ove izjave su dali političari uključujući parlamentarce, te neki vjerski lideri. Ovim je data podrška nasilnicima i huliganima koji su fizički napali učesnike Festivala povrijedivši desetak osoba.

37. Inače, aktivisti koji se zalažu za prava osoba koje pripadaju seksualnim manjinama kao i njihove organizacije, izloženi su stalnim pritiscima, prijetnjama i nastojanjima da se onemogući njihov rad. Održavaju se predrasude prema lezbejkama, homoseksualcima, biseksualcima, transrodnim osobama, a o ovim pojavama se ili ne govori u školama ili se to čini na iskrivljen način.

Nasilje zasnovano na polu i rodu

38. Uprkos postojanju zakona utemeljenih na međunarodnim standardima i uperenim protiv nasilja baziranog na polu i rodu, ono predstavlja učestalu pojavu, a naročito nasilje u porodici. Žrtve nasilja su uglavnom žene, djevojke i djevojčice. Sve češće se izvještava o pojavama incesta, a žrtve ove pojave, kao i seksualnog nasilja općenito i uvlačenja u lanac prostitucije, su maloljetnice. Iako nema zvaničnih statistika, nevladine organizacije procjenjuju da svega 5 % žrtava prijavljuje nasilje policiji.

39. Kazne za nasilje nad ženama i djevojčicama su uglavnom izuzetno blage. Uglavnom se izriču uslovne i novčane kazne, dok se kazne zatvora izriču u rijetkim slučajevima, pri čemu se po pravilu ne izriču maksimalno zapriječene kazne.

40. Uprkos odredbama zakona o sprečavanju nasilja u porodici, žrtve bivaju prisiljene da žive pod istim krovom sa nasilnikom. Prema jednom vjerodostojnom istraživanju, niti u jednom slučaju nasilnik nije udaljen iz stana. Zaštitom žrtava nasilja se uglavnom bave nevladine organizacije koje žrtve nasilja sklanjaju u sigurne kuće. Vlasti izdvajaju minimalna sredstva za ove namjene.

Osobe sa invaliditetom⁶

41. Još uvijek nije ratifikovana Konvencija o pravima osoba sa onesposobljenjem. U ovoj oblasti, temeljni problem je taj da se država odnosi prema osobama sa onesposobljenjem ne vodeći računa o njihovoj objektivnoj situaciji i potrebama, već u funkciji grupe kojoj pripadaju i porijeklu onesposobljenja. Osobe sa invaliditetom su podijeljene u četiri grupe, po mjestu i načinu nastanka invaliditeta: ratni vojni invalidi, civilne žrtve rata, invalidi rada i neratni invalidi. U najpovoljnijem položaju su ratni vojni invalidi koji u odnosu na neratne imaju šest i više puta veće naknade. U najnepovoljnijoj poziciji su neratne osobe sa invaliditetom među kojima, prema podacima Svjetske banke, njih gotovo 43 % nema nikakvu materijanu pomoć.

42. Ne postoje dovoljne i adekvatne mjere kojima bi se invalidne osobe uključile u radni proces ili ih osposobljavale za poslove koje mogu obavljati. Poslodavci se nedovoljno stimulišu da zapošljavaju ova lica.

43. Iako se u obrazovanju zakonom predviđa inkluzija djece sa onesposobljenjem, ona u praksi ne postoji, jer nisu ispunjene materijane i druge pretpostavke za tako nešto.

44. Osobama sa onesposobljenjem je znatno limitirano kretanje i pristup institucijama i ustanovama koje bi im trebale biti pri ruci kao što su zdravstvene, obrazovne, administrativne i druge ustanove, a nekim kategorijama je onemogućen pristup sredstvima javnog saobraćaja. I pored postojanja propisa u ovoj oblasti, njihovo provođenje u suštini ovisi od volje lokalnih vlasti.

⁶ U ovom poglavlju su obuhvaćene, zavisno od terminologije kojom se služe pojedina udruženja, osobe sa posebnim potrebama, hendikepirane osobe, osobe sa onesposobljenjem i osobe sa invaliditetom.

45. Bilježimo odsustvo dijaloga predstavnika vlasti i organizacija osoba sa onesposobljenjem, kao i nedostatak valjanih statistika koje bi mogle da budu od koristi pri mjenjanju sadašnjeg stanja.

Pravo na adekvatno obrazovanje

46. Obrazovanje je rascjepkano i podijeljeno na tri pristrasna nacionalno obojena nastavna plana i programa. Kroz njih se iskazuju tendencije razdvajanja i asimilacije, a posljedica je stvaranje tri odvojene grupe građana, koje se slabo ili nikako međusobno poznaju, što rezultira nepovjerenjem i strahom od drugog.

47. Posebno je dramatično stanje u više od 30 podijeljenih škola u kojima je na djelu klasična segregacija. Djeca su podijeljena prema etničkoj pripadnosti, a uskraćena im je mogućnost međusobnog komuniciranja pa čak i susretanja.

48. Iako je osnovno obrazovanje definisano kao obavezno i besplatno, ono ne odgovara toj definiciji. Gotovo 4% djece prispjele za upis u školu se ne upisuje, bilo zbog udaljenosti škole, nedostupnosti škole djeci sa posebnim potrebama, krajnjeg siromaštva, neposjedovanja dokumenata – rodnog lista, prije svega, što naročito pogađa romsku djecu, ili zbog nacionalne obojenosti nastavnih programa i udžbenika, što od škole odbija djecu pripadnika manjinskih naroda. Ima slučajeva da se romska djeca, koja imaju problema sa jezikom, smiještaju specijalna odjeljenja za djecu sa mentalnom retardacijom. Primjetno je da posljednjih nekoliko godina roditelji ne upisuju žensku djecu u školu. Visok je procenat djece koja ne završavaju osnovnu školu i pored toga što je ona obavezna. Roditelji se ne sankcionišu kada spriječavaju pohađanje osnovne škole svojoj djeci.

49. Osnovno obrazovanje nameće određene troškove porodicama što stvara posebne poteškoće siromašnim. Nije sistemski riješeno kako djeci obezbjediti besplatne udžbenike, niti je riješeno pitanje troškova prevoza do škole za one koji ne mogu sami pokriti te troškove.

Dječija prava

50. Djeca spadaju u kategoriju izrazito ranjivih grupacija. Ugroženo je i pravo na život, što ilustruje zvanični podatak da osam promila djece ne doživi petu godinu. Svako četvrto dijete je žrtva nekog oblika nasilja, a djeca su najčešća žrtva mina, čiji broj danas prelazi jedan milion.

51. Svako pete dijete živi u siromašnoj porodici što između ostalog, zbog neuhranjenosti, povećava rizike od bolesti.

52. Jedan broj djece, posebno romske, nisu upisani u matične knjige rođenih, ne mogu koristiti zdravstveno osiguranje, socijalnu pomoć, niti se mogu upisati u školu. Djeca smještena u domovima ne uživaju podjednaku zaštitu države, a neki domovi su izvan sistema socijalne zaštite, tako da država uopšte nema uvid u stanje u tim ustanovama.

53. Procjene ukazuju na to da gotovo 25% djece nema besplatnu zdravstvenu zaštitu i pored toga što im to pravo zakonski pripada.

54. Kao posljedica siromaštva, ali i savremenog robovlasništva, sve je više djece na ulicama koja se uglavnom bave prosijačenjem.

55. Vidljiva je zloupotreba djeca u političke svrhe, na mitinzima političkih partija ili prilikom organizovanja uličnih manifestacija. Djeca se dovode u prve redove, a te slike se zjurabe u uske političke namjere.

Socijalna prava

56. Bosna i Hercegovina nije u svom Ustavu definisana kao socijalna država. Sistem zaštite je različit u dva entiteta sa zakonima koji nisu harmonizovani niti usklađeni sa međunarodnim normama. Postojeći sistem socijalne zaštite, koje je neefikasan i diskriminatorski, ne pruža sigurnost najugroženijim građanima što stvara tenzije i nestabilnost.

57. Iako sredstva koja se izdvajaju za socijalnu zaštitu nisu mala, ona se ne raspoređuju prema objektivnim potrebama i objektiviziranim pravima, već na političkim sklonostima i nastojanjima političkih elita da kupe političke saveznike. Tako, oko 300000 ljudi živi u stanju socijalne potrebe, a nemaju nikakvu socijalnu podršku. Uzrok ovakvom stanju leži i u činjenici da ostvarivanje zagarantovanih prava zavisi od ekonomske moći i spremnosti nekih kantona da obezbjede budžetska sredstva za primjenu zakona u praksi.

58. Naročito su ugrožena djeca, majke koje koriste porodiljsko bolovanje, osobe sa invaliditetom koji nije proistekao iz rata, zatim radnici kojima poslodavci ne uplaćuju doprinose, Romi, te lica koja imaju preko 65 godina starosti.

59. Među uzroke lošeg stanja spada i nedostatak stručnosti u institucijama koje implementiraju socijalnu politiku, kao i odsustvo sankcija za kantone koji ne izvršavaju minimum obaveza određen zakonima.

Sloboda izražavanja

60. Depenalizacija uvrede i klevete i usvajanje Zakona o slobodnom pristupu informacijama stvorili su povoljniji zakonski okvir za poštovanje slobode izražavanja. No, ona je ipak izložena stalnim pritiscima i prijetnjama.

61. Jedan od osnovnih problema leži u činjenici da nije zaokružena transformacija Javnog RTV sistema. Nisu stvoreni preduslovi kako bi javni servis zaista bio zaštićen od političkih pritisaka i uticaja na uređivačku politiku. Uz to, politički pritisci na Regulatornu agenciju za komunikacije, koja bi kao nezavisno tijelo trebala, među ostalim, braniti etičke i druge profesionalne standarde, rezultirali su zavisnošću jednog broja javnih emitera od centara političke moći.

62. Privatni mediji u velikom broju slučajeva izražavaju uske poslovne ili političke interese svojih vlasnika, određenih lobija, a nerijetko su u funkciji vjerskih vođa. Ti uži interesi nerijetko stoje ispred obaveze da se ispoštuju standardi profesionalnog žurnalizma.

63. Bilježi se porast fizičkog nasilja nad novinarima, a novinari i pojedine redakcije izloženi su stalnim pritiscima, bilo kroz verbalne prijetnje i pokušaje zastrašivanja bilo kroz podnošenje tužbi od strane visoko pozicioniranih političara koji nisu u stanju da se pomire sa ulogom medija u demokratskom društvu. Ovi pritisci ozbiljno dovode u pitanje slobodu izražavanja i prijete gašenjem malobrojnih medija koji imaju kritički diskurs prema nekim društvenim pojavama.

64. Slobodu izražavanja ozbiljno dovodi u pitanje zatvorenost pojedinih izvora informisanja i pored postojanja Zakona o slobodnom pristupu informacijama. Paradoks je da su neke važne informacije nedostupne, čak i poslanicima, što utiče i na karakter odluka koje se donose, i što otvara mogućnost manipulisanja građanima i javnim mnijenjem.

65. U širem smislu, sloboda izražavanja ozbiljno je ugrožena kada je u pitanju iskazivanje sopstvenog identita. Ovo pravo je posebno ugroženo prilikom iskazivanja nacionalnog identita koji se ne poklapa sa podjelom na tri konstitutivna naroda i nacionalne manjine. Uskraćena je mogućnost iskazivanja identiteta kao što je „Bosanac“, „Hercegovac“ i slično. Isto vrijedi za

poslni i rodni identitet. Uprkos ličnog izjašnjavanja, neki društveni autoriteti nameću svoje poimanje identita kao važeće, što je u direktnoj suprotnosti sa pravom na sopstveni identitet.

Sloboda udruživanja

66. Broj udruženja građana i fondacija, kako je zakonski određena denominacija oblika udruživanja, prelazi cifru od 8000 i moglo bi se kazati da nije mali. Organizacije civilnog društva su atomizirane, rascjepkane, znatno oslabljene, te bazirane na etničkim principima. Nevladine organizacije se tako ohrabruju da se registruju na entitetskom ili kantonalmom nivou, no ne i na nivou čitave države. Politika dekuražira i otvoreno ometa formiranje organizacija civilnog društva koje žele da se registruju na nivou cijele BiH. Procedure za registraciju su dugotrajne i komplikovane, i kroz njih mogu proći samo snažnije i kadrovski ekipirane nevladine organizacije. Na dalje, samo organizacije registrovane na nivou entiteta Republika Srpska, primjera radi, mogu aplicirati za finansijska sredstva iz budžeta tog entiteta, što predstavlja samo jedan od načina da se nevladine organizacije privole da se registruju na nivou entiteta.

67. Na posebne prepreke nailaze sindikati koji praktično ne mogu da se registruju na nivou cijele zemlje.

68. Kao nastojanje vlasti da oslabe i kompromituju nevladin sektor, sve češće se pribjegava osnivanju takozvanih „Vladinih nevladinih organizacija“ koje stvaraju nesporazume i pometnju među nevladinim organizacijama, ali i među građanima.

Korupcija i ljudska prava

69. Bosna i Hercegovina zauzima 92. do 95. mjesta na listi od 180 zemalja prema percepciji korupcije, a prema Transparency International. Sama ova činjenica pokazuje na to da se u Bosni i Hercegovini ne poštuju zakoni, što ukazuje i na to da se ne poštuju ni one zakonske odredbe koje se odnose na ljudska prava i slobode. Karakter i rasprotranjenost korupcije, involviranost nosilaca političke vlasti, uzrokovali su da se i pitanje korupcije nađe među ljudskopravaškim temama. Nekažnjivost visokorangiranih političara, činjenica da su u korupcionaške poslove uložena ogromna sredstva, čine korupciju važnim generatorom kršenja ljudskih prava. Samo u oblasti okoliša, korupcija podržana višemilionskim investicijama, direktno uskraćuje pravo građana da iskažu svoju volju i utiču na razvojne i investicione politike.

70. Pitanje korupcije najdirektnije je vezano za pravo na razvoj. Sredstva koja se slijevaju u džepove pojedinaca mogla bi biti, u zemlji kao što je BiH, iskorištena za razvojne investicije, za zapošljavanje i bolju socijalnu politiku.

71. Kritički odnos prema korupciji ozbiljno je doveo u pitanje slobodu izražavanja, i doveo u opasnost zaštitnike ljudskih prava.

72. Na temelju ovog Izvještaja, vlastima u Bosni i Hercegovini, nevladine organizacije upućuju slijedeće:

IV PREPORUKE

1. Što prije ratifikovati Konvenciju o pravima osoba sa invaliditetom ;
2. Provesti popis stanovništva i uspostaviti statističke podatke koji su, između ostalog, elementi ocjene stanja ljudskih prava;
3. Dati svu potrebnu zakonsku i materijalnu podršku Ombudsmenima BiH kao nacionalnoj instituciji za zaštitu ljudskih prava. Ovo podrazumijeva, između ostalog, stvaranje kadrovskih i finansijskih pretpostavki kako bi se Zakon o zabrani diskriminacije mogao početi primijenjivati. Snaženje institucije Ombudsmena, kao nezavisne, nepristrasne i kompetentne institucije od ogromnog je značaja za budućnost ljudskih prava u BiH;
4. S obzirom na ogroman raskorak između međunarodno preuzetih obaveza i posojećih zakona s jedne strane i prakse s druge strane, neophodno je učiniti temeljitu analizu primjene ratifikovanih međunarodnih konvencija te uspostaviti konkretne programe njihove primjene;
5. Sve teži položaj aktivista na polju borbe za ljudska prava i njihove zaštite, nužno nameće potrebu senzibiliziranja svih agencija za provođenje zakona, medija i javnog mnijenja kako bi se stvorilo okruženje u kome će biti moguće da građani i njihove organizacije nesmetano djeluju na polju ljudskih prava. Neophodno je uspostaviti zakonsku regulativu kojom bi se garantovala prava i lična sigurnost zaštitnika ljudskih prava